

OKMÁNYTÁR

DÁVID GÉZA—FODOR PÁL

MAGYAR VONATKOZÁSÚ TÖRÖK ÁLLAMIRATOK A TIZENÖTÉVES HÁBORÚ KORÁBÓL

II. RÉSZ*

14.

1603 április⁹⁷
[Orhonlu: 51. sz.]

Telhisz. [Felséged] szolgálja, a Belgrádban levő vezír Murád pasa által küldött levél

Korábban tudomása volt [felségednek] arról, hogy ezen a vidéken a végbeliek zsoldjában milyen hiányosságok vannak. Mivel a legtöbb végbéli jön kérni a zsoldját, többször küldtem előterjesztéseket és leveleket, [kérve], hogy zsoldjuk küldésék el. Mivel nyoma sincs a pénznek, az összes zsold kérésére érkező Belgrádban van, s naponta határozottan és durván mondogatják: „Zsoldot!” Mindnyájukat olyan ígéretekkel nyugtatgattuk, s azt válaszoltuk, hogy „már éppen jön a pénz”, és hogy „a pénz, ami jön, 300 ezer florinál több [lesz], s amikor megérkezik, mindnyájan ki fogtok engesztelődni”. Amikor az a valós hír megjött, hogy az érkező pénz épphogy csak 200 ezer arany, [felséged] szolgálja, a defterdár [felséged] e szolgáljához jött, s [elmondta], hogy az elküldött pénz állítólag nem több 200 ezer aranyánál. Arra a zsoldra viszont, amit ki kell adnunk, ha csak Egerrel, Temesvárral, Székesfehérvárral, Kanizsával és tartozékaival, valamint a kapi kulukkal [számolunk], 300 ezer florinál több pénz kell. Ezeken kívül árpára és élelem vásárlására legkevesebb 100 ezer flori szükséges, aminek előteremtéséhez hozzá kell kezdeni, az összegyűjtésére pedig törekedni. Hiszen ha mostanában az élelemvásárlásra a katonák összegyűlékezése előtt nem fut be 100 ezer flori Belgrádba, és a katonák jövetele előtt Budán és Székesfehérvárott 150 ezer kile⁹⁸ élelmet nem készítünk elő, később akárhány 100 ezer flori jön is, nincs semmi haszna; minden dolog a maga idején és évszakában végzendő el. Főleg [az a furcsa], hogy mióta a boldogságos küszöböz fordultunk, csak 10 jük akcse lett összeszedve, míg a költségünk 230 jüknél több. Namármost, holminkből és ingóságainkból nem tudunk [mit] zálogba adni, sem valahonnan kölcsönt szerezni. Rumélia adóinak java a fővárosba került. A Budát védő vezír, Mehmed pasa⁹⁹ néhány parancsot küldött Bosznia felé, de hogy ott zavargás támadt, egyetlen akcsét sem sikerült begyűjteni. Valóban, ha a végbeliek és az itt levő kapi kulu zsoldjára és a hadjárat szükségleteire érkező pénz [csak] 200 ezer flori, akkor sehogy sem lehet zsoldot osztani; nem elég a zsoldra, s akkor még honnan teremtsük elő az élelemvételre és a hadjárat más szükségleteire [a pénzt]? Hála Istennek, [felséged] részleteiben ismeri az itteni helyzetet, nem is szükséges előterjesztést tenni róla. Mégsem maradt olyan részlet, amelyet hírül ne adtunk volna a végek helyzetét, a szükséges pénzt és a [had]i szükségleteket illetően. Legyen méltányos a gyen-

* Az okmánytár első része a Hadtörténelmi Közlemények 1983/2. számában jelent meg.

⁹⁷ Terminus post quem: 1603. március 25.; az iratban említett sevvál hónap 12. napja. Terminus ante quem: 1603. május 11.; az iratban említett zilkkáde hónap vége.

⁹⁸ Kile: területenként változó úrtartalmú súlymérték; legismertebb fajtája az isztambuli kile, amely 25,6 kg-nak felelt meg.

⁹⁹ Lala Mehmed pasa, budai beglerbég 1601. október 15—1602. július vége között.

gékkel szemben! Mit mondjunk a végbelieknek? [Most] nincs idő a hanyagságra és a halogatásra. Annyi a nehézség és a megpróbáltatás! Időben intézkedni kell, hogy minden dolognak az előkészítése időben megtörténjék. Meddig tart még a gond és a szenvedés? Ha öntől nem kapunk segítséget, mit tegyünk mi? Azaz, ha ezúttal gyorsan és idejében nem érkezik meg 400 ezer flori összeg és a korábban kért lópor és kanóc s más, a hadjárattal kapcsolatos dolog, hanem késlekedne, amivel csak telne az idő, [és minden] elhúzódna, s ha a katonák nem jönnének korábban a végekre, mint a megelőző években, akkor a szolgálat egyáltalán nem a kívánalmak szerint fog történni, s a hadjárat szükségképpen el lesz hanyagolva. Mivel a kán őjelessége itt van, a hit és a birodalom legfontosabb ügyei közül való törekednünk arra, hogy a hadjárat ezúttal mindenképpen korábban legyen, és eszerint [kell] fáradoznunk. Minden bizonnyal katonáinknak jóval korábban meg kell jönniük, bőséges pénzellátmányunknak és élelmiszerünknek pedig zilkáde hónap végéig (1603. május 11-ig) meg kell érkeznie. Úgyhogy, ha az említett időpontig nincs előkészítve és nem érkezik meg, Isten óvjon minket, s tarthatunk attól, hogy teljes kár éri a jól védett tartományokat. A bentről jövő kémekek és foglyok hírül adták, hogy a nyomorult hitetlenek megvalósították azokat a határozatokat, amelyekben dőre szokásuk szerinti törvénykezésükön megállapodtak. Azt is elmondták, hogy felkészültek arra, hogy mielőtt katonáink megérkeznek, az átkozottak három-négy helyről várainkra támadnak, s így megosztanak és zavarba hoznak [minket]. A pesti ügy fölöttébb nagy önbizalmat adott az átkozottaknak. Talán, ha az Isten útmutatásával lehetséges lett volna az iszlám katonák lovait Mohács mezején legeltetni, nem ezután kellene pénzért és katonáért esedezni, hanem rögtön [lehetne] szolgálni. És az összes szolgálat előrehaladása éppen állhatatosságunkon, igyekezetünkön és törekedésünkön múlik. A kán őjelességének Ahmed aga [nevű] szolgája a zsold miatt még mindig itt van, s amíg zsoldjukat meg nem kapja, kizárt, hogy elmenjen. A végbeliek is várva várják zsoldjukat, és ha célunk a várak védelme és őrzése, a padisahi országrészek figyelemmel tartása, valamint a hadjáraton fényes siker elérése, akkor rögtön, késlekedés nélkül, a szükségesnél [is] több pénz és hadi ellátmány is bőségesen készíttessék elő, s fáradozzanak idejuttatásán. Ha így történik, remélhető, hogy a magasságos Isten akaratából jól fognak szolgálni, és különféle fényes sikert és dicséretes hódítást fognak megvalósítani. Mióta itt vagyok, bármi is lett a hadjárattal kapcsolatban elrendelve, éjjel és nappal törekedtem annak megvalósítására, hiba és hiányosság nem történt. [Felséged] Székely Mózes [nevű] szolgáját azért várakoztattuk ilyen sokáig, mert nem volt kéznél pénzünk. Bárkit is akarunk szolgálatra fogni, azt mondja: „Előbb adják ki a zsoldunkat, aztán parancsoljon szolgálatot!” Nincs már képünk bárkinek is bármit szólni. De mitévők legyünk? Mindegyikőjüket oly nehezen küldtük szolgálni! Most főleg a flotta kiadásaira kell egy egész kincstár. Egyszóval, pénz nélkül nem lehet szolgálatot végrehajtani; a pénzküldés ügyében rögtön siessenek, gyorsan küldjenek pénzt! [Felséged] e szolgájának a tiszteletre méltó Damaszkusz (Sam) kincstárában is maradt 3400 florija, s most több ezer flori kell, hogy [felséged] e szolgája rendezetten és tökéletesen [felszerelve] induljon hadba. Ebben az ügyben jótéményt kérek, hogy a fennmaradó flori elküldessék. Most a dzselálí[k elleni]¹⁰⁰ hadjáratra megint csak a túlsó part katonái lettek kijelölve, s úgy halljuk, hogy talán személyesen a janicsár aga¹⁰¹ is [oda] megy. Abban az esetben a ruméliai hadjáratra igen kevés katona jön. Amikor a janicsár aga [ide] jött, milyen sok janicsár jött! Ha az aga a másik irányba megy, bizonyos, hogy csupán a kethüdával és a szekbáb basival¹⁰² egyáltalán nem fognak jönni a janicsárok. Ha így van, ezen a részen csak a ruméliai katonák maradnak, s az meg ismert, hogy ők mifélék. Azt is beszélük, hogy közülük is jó pár ezer a Duna partjára lett kirendelve. Pedig hát a ruméliai katonákból egyetlen személynek sem szabadna eltávoznia, egy helyen kellene lenniük. Nincs a láthatáron senki más, aki szolgálna, mint a ruméliai katonák. És három közülük mégis a túlsó partra lett kirendelve! A szilahtár alakulat legénységének nagy része itt van, van aki várvédő és van aki [a hadszíntéren] szolgál, és némelyikük Pécs és Bosznia területén van szétszórva és szétosztva. Úgyhogy amennyiben a szilahtár alakulatot nem nevezik ki újra Ruméliába, nincs lehetőség arra, hogy az ezen a részen levők arra az oldalra menjenek háborúba és [ott] szolgáljanak. Küldessék tiszteletre méltó parancs arra nézve, hogy a szilahtár alakulat a szilahtár agával, Hűszrev agával együtt ismét ezen a részen szolgáljon. Az említett

100 A 16. sz. végi—17. sz. eleji anatóliai felkelések résztvevőit hívták dzselálíknak, egy 16. sz. eleji lázadó neve után.

101 Bosztandzsibasi Ferhád aga, 1011-ben (1602—1603) töltötte be ezt a tiszteletet; v. ö. Kavánin-i jenicseriján, Istanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1319. fol. 171 a.

102 Szekbáb bási: a janicsárok 65. ortájának (egységének), a szekbáboknak (kutyapecéreknek) a parancsuoka, a janicsár aga után a testület rangban második vezetője.

Hüszrev aga [felséged] hűséges, öreg és tapasztalt szolgája. Mivel az erdélyi vilájetben levő Marosillye (Ilov) nevű vár ura, a Bethlen Gábor (Petén Gabor) nevű bég a fő emberek közül öt lovastisztval, mintegy 500 lovassal és botokkal [felszerelt] katonával sevvál hónap 12. napján (1603. március 25.) Temesvárra jött, és Bektás pasa [zsoldfizetési] ígéretére [hozánk] csatlakozott, szükséges, hogy a nevezett naptól ezeknek is a Székely Mózes embereinek megállapított zsold rendeltessék és tiszteletben tartassék. Mivel [felséged] Székely Mózes [nevű] szolgája is átkelt a túlsó partra,¹⁰³ a nevezett is az említett legénységnek 5000 florit kér. A mostani pillanat az alkalom pillanata, nem a garaszkodás ideje. Ha módom lenne rá, egyáltalán nem haboznék feláldozni minden vagyonom. [Felséged] szolgája, a defterdár pedig, mivel nem tudott akcsét kölcsönbe kapni, minden vagyonát zálogba csapta. Ilyen fontos szükségletek vannak, mit tegyünk? Várjuk a pénz mielőbbi megérkezését. Mit érünk 200 ezer florival? Tehát rögtön utána még 200 ezer flori küldessék, úgy, hogy a végbelieket ki tudjuk elégiteni, s hogy a hadjárat szükségleteit időben sikerüljön biztosítani. Amennyiben még 200 ezer arany rögtön nem küldetik, sem a zsoldot nem [tudjuk] kiadni, sem az ételmet előkészíteni, s akkor ez ok lesz arra, hogy a hadjárat ebben az évben késedelmet szenvedjen. Eszerint legyen az igyekezet, s időben küldessék el! [Felséged] szolgája, a defterdár szívével, fejével és vagyonával szolgál, minden dologban a legnagyobb mértékben igyekszik. [Felséged] e szolgája a nevezettet jónak találta. Nemcsak művelt és becsületes, hanem igyekszik s buzgókodik, s a padisah érdekében minden tőle telhetőt megtéve szolgál. [Felséged] tudja, hogy mindenképpen megbecsülésre méltó. A nevezettet meg kell tisztelni és jóindulattal kell vele bánni.¹⁰⁴ Amikor a nyomorult hitetlenek flottája azon volt, hogy Komárom (Komran) alatt teljes számban összegyülekezzenek, egy bizonyos számú sajkájuk pedig lejött Dzsánkurtarannal¹⁰⁵ szembe, a korábban Buda védelmére küldött 500 dzsebedzsi¹⁰⁶ 20 sajkával ment el, félték [ugyanis] hajóval menni. Végül, ha [másként] nem lehet, szárazföldön küldetnek el. Akár a janicsárok felkelésének ügyében, akár más ügyekben [felséged] helyes megítélése mindenütt ismertté vált. Sose szűnjék meg [felséged] a vallás és a birodalom számára hasznos dolgokat megvalósítani. De mindenütt adót fizetnek, néhány helyen pedig tigrás [parancsokat] írtak, mindezért a világ nagy zűrzavarba került.¹⁰⁷ Remélem, hogy erre is megfelelő intézkedéseket igyekszik [felséged] találni. A dicsőséges és hatalmas Isten adja meg [felséged] minden intézkedéséhez a sikert! Összegezve: most az szükséges, hogy rögtön bőséges pénz [jőjön], s mindenfelé határozott és szigorú, nemes parancsokkal minél előbb emberek küldessenek. [Különben] mint más években, a hadjárat szükségszerűen megkésik.

Az elhunyt és megboldogult Mehmed szultán hán öfelségének nemes válasza:

Tudomásul vettem.

15.

1603 április második fele¹⁰⁸
[Orhonlu: 71. sz.]

A megboldogult nagyvezir, Jemiscsi Haszán pasa telhisze

Jóakarója, a [tatár] kán által a [felséged] szolgájának, Ahmed belgrádi fődefterdárnak küldött levél a következőket tudatja: Az volt a szándékunk, hogy a mostani [1011. év] sevvál hónap 27-ik napján (1603. április 9.) az összes tatár katonával elindulunk a pécsi szandzsákból, s az ellenség országába behatolunk annak lerombolására. Úgy egyeztünk meg, hogy Mehmed pasa boszniai beglerbég, a pozsegai szandzsákot beglerbégként bíró Musztafa pasa, más bégek és agák s a közemberek nagy sokaságban kivonulnak, a tomasini¹⁰⁹ hídon átkelnek, s a tatár sereg is melléjük adatik és elküldetik. Amikor az említett Mehmed pasa a Musztafa pasa alá tartozó boszniai sereg[gel] a megegyezés szerint errefelé tartott, 1000 lovassal és gya-

103 V. ö. a 18. sz. irattal.

104 Mindez Ahmed belgrádi fődefterdár-ra vonatkozik, l. a 12. sz. irat elejét.

105 Dzsánkurtaran: jelentése „Lélekmentő”, kisebb török erősség Adony közelében.

106 Dzsebedzsi: a szultáni szerájban illetve a várakban a katonai alakulatok hadfelszerelésének előkészítésével, őrzésével, javításával megbízott fegyverkovács.

107 A korabeli visszaélések egyik kirívó példáját említi, amikor hamis szultáni kézjeggyel (tigrával) ellátott parancsokat készítettek illetéktelen személyek és ezekkel jogtalanul adót szedtek.

108 Terminus post quem: 1603. április 9.; az iratban említett sevvál hónap 27. napja.

109 Tamási, feltehetőleg Drávatamási.

logossal találkozott össze a generális¹¹⁰ seregéből, akik a szlovéniai (Iszlaven) határhoz közel fekvő Viravitcse¹¹¹ nevű helyet akartak megütni. Nagy harc támadt közöttük, s Allah kegyelméből az iszlám sereg kerekedett felül. Ezer hitetlenből 10 lovas menekült meg, a többi kardéltre hányták. Mindez legyen a nagy hódítások bevezetése, s az egy igaz vallás érdekében sok fáradozás történjék! Egyébként [a parancs és a rendelkezés nagyságos padisahomé].

16.

1603 április második fele¹¹²
[Orhonlu: 68. sz.]

A tatár kán, Gázi Giráj kán jelentése

Már korábban jelentés tétetett arról, hogy a tatár sereg kiküldetett az átkozott hitetlenek országába, [minek folytán] tartományaik elpusztítottak. Mivel a boszniai beglerbég, Mehmed pasa és a Pozsegában tartózkodó Musztafa pasa részére az a hír küldetett, hogy az elbizakodott hitetleneket — akik azt mondták: „nyár lett, lehetetlen, hogy a tatárok benyomuljanak tartományunkba, hiszen mocsaras, erdős vidék ez” — meg kell leckéztetni, s e célból némi katonát is felkészítettek, magunk is kivonultunk az egész tatár sereggel Szlovénia tartományába. A Kanizsán állomásozó vezírral, Haszán pasával¹¹³ és a pécsi katonasággal sevvál hónap utolsó napján (1603. április 11.) a Vranicse¹¹⁴ nevű vár alá értünk, amikor a nevezett Mehmed pasa és Musztafa pasa is megérkezett a boszniai sereggel. A nevezett helyről elindultunk, s nagy hegyeken és erdőkön átkelve déltájban a Zsatic¹¹⁵ nevű várhoz érkezünk. Ekkor az őrházban levők tüzet nyitottak, de a gázik ezzel mit sem törődve felgyújtották az őrházukat. Csupán egy hitetlen menekült el, de futás közben az is kézre került. Azonban a nevezett várat mély vízzel teli nagy árok vette körül, ezért a város felgyújtásához és a vár lerombolásához a gázik — mondván: „ha ezzel foglalkozunk, sokat kell vele időzni” — nem járultak hozzá, hanem a Vralar¹¹⁶ nevű vár alatt letáborozva minden oldalról megrohanták azt; miután kirabolták, haladéktalanul lángba borították. Az átkozottak palánkjaikba vonultak vissza, s tüzelni kezdtek. Mivel közeledett az este, a gázik visszahúzódtak, nehogy veszteség érje őket, s a vár elé telepedtek. Reggel felállították az ágyúkat azzal a szándékkal, hogy a palánkjaikat szétrombolják, de amikor a hozzáértők azt mondták: „itt a hitetlenek többé nem vetik meg a lábukat”, innen is felkerekedtünk, s miután zilkáde hónap elsején (1603. április 12.) elhaladtunk a Koprancicse¹¹⁷ nevű vár előtt, a gáziknak portyát engedélyeztünk. A hősök megeresztették a kantárszárát, s a hitetleneknek megmutatták az utolsó ítéletet. Az említett Koprancicse nevű vártól egészen a Varasd (Varazsdin) nevű vár kerületéig — aminek távolsága kilenc mérföldet tesz ki — jutottak el aznap estig, s a két hely között levő ismeretlen nevű falvakat, palánkokat és várakat a tatárok kivétel nélkül felgyújtották, a férfiakat, nőket és gyermekeket foglyul ejtették, vagyonukat elrabolták. Ezenkívül a nogaj bég, Kászim bég a nogaj katonákkal átkelt a Dráva nevű hely (sic!) túlsó partjára, s számtalan foglyot ejtett. A nevezett hónap második napján (április 13.) a portyára elment gázik épen és gazdagon visszatértek. Amint megérkeztek, [felséged] e szolgálja sem tétlenkedett; a nevezett helyhez közeli Ráda¹¹⁸ nevű vár külvárosát felégettük, javait elraboltattuk. A benne tartózkodó hitetlenek a templomokba menekültek, mire felállítottuk velük szemben az ágyúinkat és támadást intéztünk ellenük. Minthogy nem tudtak ellenállni, kegyelmet kértek, s mivel kapitányaikkal együtt kijöve megadták magukat, kegyelmet kaptak. Ezután az egész iszlám sereg visszafordult a szerzett foglyokkal; sűrű erdőkbe értünk, nem tudtunk átmenni rajtuk. Fejszéssel vágtunk

110 Talán megint csak Hermann Rosswormot érti rajta.

111 Verőce (Virovitica, Virovititz), ma Virovitica (Jugoszlávia).

112 Terminus post quem: 1603. április 13.; az iratban említett zilkáde hó 2-a.

113 Tirjáki Haszán pasa; v. ő. a 21. jegyzettel.

114 Valószínűleg ez is Verőcével azonos.

115 A közölt átírás alapján nem sikerült azonosítani.

116 Nem azonosítható helység.

117 Kapronca, ma Koprivnica (Jugoszlávia).

118 Rácsa, ma Rača, Bjelovártól délkeletre (Jugoszlávia).

utat, számos nehézség árán keltünk át. Rovistén,¹¹⁹ Giranicsén,¹²⁰ Pilavincsen,¹²¹ Deriknischen¹²² és egyéb ismeretlen nevű palánkokon és várokon kívül, amelyekre viszatérőben bukkantunk, nyolc palánknak, várnak és palotának láttuk el a baját; összes falvaik és városkaik rommá lettek. Így olyan fényes tetteket vittünk véghez, amilyenek már régen nem sikerültek. [Felséged] e szolgája olyan helyekre jutott el, ahová eddig még senki, s jelenti, hogy a felséges érdekeket teljes erővel szolgálja.

17.

1603 április második fele¹²³
[Orhonlu: 62. sz.]

A krími kán, Gázi Giráj kán jelentése

[Felséged] e szolgája a tatár sereggel eljött, és [1011. rebiüláhir hónapban] (1602. szeptember 18—október 16.) Belgrádban találkozott [szultánom] szolgájával, a szerdárral, Haszán pasa nagyvezírral. Abban az időben Budát hitetlen sereg szorongatta; amikor meghallották, hogy [felséged] szolgájának Pécselt jelölték ki téli szállást és a tatár sereg arra a vidékre érkezett, otthagyták Budát és eltávoztak. Néhány napra rá befagytak a vizek, s ekkor a jégen keresztül kétszer rendeltünk el portyát a Muraközbe (Medjemorja), egyszer a Karka¹²⁴ nevű helyet ütöttük meg, egyszer a Rába menti tartományokba csaptunk be, egyszer Sárvár, Tokaj és Szécsény (Szecsen) vidékét, egyszer pedig a sebesi és lugosi tartományokat pusztítottuk el és raboltattuk ki. Így értünk el nagy sikereket. Azonban nagy izgalomban vagyunk amiatt, hogy a boldogságos udvartól mind ez ideig semmi hír nem érkezett, és az odaküldött Ali mirza nevű emberünknek sincs nyoma. Mivel eddig tél volt, az ellenségnek nem volt ereje mozgolódní. Most azonban, hogy a tél elmúlt és az idő megjavult, s Pest vára is a kezükben van, bizonyos, hogy mindenfelől támadni fognak és seregeiket Buda ellen vezetik. A Budán levő kevés katona a nevezetteknek nem lesz képes válaszolni, a tatár sereg pedig az ágyúknak és puskáknak nem fog tudni ellenállni, ezért most fontos, hogy a janicsár legénységet, a ruméliai és a többi kijelölt sereget rögvest küldjék el. Mindaddig — minthogy a vizek be voltak fagyva — a tatár sereg portyákat vezetett a hitetlenek országába, élelmet juttatott el Budavarába, a lehetséges mértékben a szolgálatot hiánytalanul ellátta. Amikor a jegyek elolvadnak, a tatár sereg vad csapatá válik; fékentartása nagyon nehéz oly módon, hogy jóindulat nem nyilvánul meg iránta. A tatár sereg állapotát, az ellenség előkészületeit, s a Budán bezárt katonák rossz helyzetét azért jelentettük részletesen, hogy később ne kapjunk szemrehányást azért, mert nem tudattuk. = Azt jelenti a [kán], hogy amennyiben még az alkalom elmúlása előtt teszünk valamilyen intézkedést, a szolgálatot a kívánalom szerint ellátják; ha viszont nem, bizonyosan a szomorúság és a megbánás következik. Ezen szolgálat [elvégzése] céljából szolgálai ágáját, Musztafa agát küldte el. Boldogságos padisahom! A ruméliai sereg és a budai végekre rendelt többi katona sürgős kivezénylése és az egyéb hadfelszerelés előkészítése végett mindenfelé több alkalommal küldtünk ki kapidzsikat határozott, magas parancsokkal. Nagy figyelmet fordítottunk a katonák kiállítására irányuló igyekezetre és fáradozásra. Éjt nappallá téve ezután sem mulasztunk el egy percet sem a fontos ügyek intézésében. Egyébként a parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé.

Az elhunyt és megboldogult Mehmed szultán hán öfelségének nemes válasza:

Mindenfelé küldj ismét erős parancsokat és kiváló kapidzsikat! Igyekezzenek a katonákat kivezényelni a hadjáratra!

119 Feltehetőleg Rovišće (Jugoszlávia).

120 A helynév helyes olvasata valószínűleg Granica, pontos helye ismeretlen.

121 A hangalak alapján inkább (Gornje-, Stare-) Plavnice helységgel (Jugoszlávia) azonosítható, de nem kizárt, hogy Plavšnac rejlik mögötte.

122 Nem azonosítható helység.

123 Terminus post quem: 1603. április közepe; az előző két irat alsó időhatára. Mivel az azokban leírt eseményekről a jelen telhiz már csak utalásszerűen emlékezik meg, mintegy összefoglalja tartalmukat, náluk valamivel később keletkezett.

124 Kirka, ma Krka, Ljubjanától délkeletre (Jugoszlávia).

1603 áprísi második fele¹²⁵
[Orhonlu: 115. sz.]

Az elhunyt és megboldogult nagyvezír, Mehmed pasa¹²⁶ telhisze

Az Ahmed belgrádi fődefterdár által [felséged] e szolgájának küldött levél [a következőket tudatja:] Székely Mózes költségei és egyéb felszerelése elő lett készítve, majd átkelt a pancsovai oldalra s 5000 főnyi tatár is mellé adatott. Az erdélyi bégek közül idejött a Gábor¹²⁷ nevű bég és hódolatát tette. Mikor Belgrádba érkezett, tiszteletadásban részesült és ő is Székely Mózes után küldetett. Ezután két ágyú küldetett el Hadzsi kethüdával, aki a Csakova¹²⁸ nevű helyen találkozott Bektás pasával és Székely Mózessel, s elvitte önálló[ságról szóló?] levelét;¹²⁹ az a levél ugyanúgy küldetett el. Ezután zilkáde hónap 4-ik napján (1603. április 15.) ismét ember érkezett; Sebes várát¹³⁰ a megadás után a benne levőknek adták. Mikor a kulcsát áthozták, Székely Mózes kapitányt nevezett ki a várba, majd néhány nagy ágyút kihoztak onnan. Ezután Lugosba is emberra küldtek; az egyik a vár megadását követelték, a benne levő ellenség két táborra szakadt; az egyik a vár átadását kívánta, a másik pedig ellenezte azt. Végül öltre mentek, és az ellenállás pártján állókat lekaszabolták. A vár parancsnokát, a Huszár Péter (Huszári Petre)¹³¹ nevű átkozottat élve elfogták, jelenleg is [felséged] szolgája, Bektás pasa kezében van. A várat a hatalmas szultáni erő révén meghódították,¹³² s a nevezett várhoz közel fekvő Zsidva¹³³ és Bogcsa¹³⁴ [nevű] várakat szintén elfoglalták, a bennük tartózkodó katonák pedig Székely Mózeshez csatlakoztak. Mivel az innszói temesvári végek lovasai is bizonyos mennyiségű magyar vitéz is megérkezett és csatlakozott, az említett Bethlen Gábor (Bethlen Gabor) mellé adták, ágyúvontatókká tétettek és előre vonultak. Nyomukban [felséged] szolgálói, Bektás pasa és Székely Mózes vonultak ágyúkkal, zarbuzánokkal, gyalogokkal és lovasokkal. A Vaskapun belül, egy Sebesvárosnak¹³⁵ nevezett helyen 2000 nemce [katoná] állt védelemben; egyenesen azok felé vették útjukat. Az erdélyiek nap mint nap csapatostól jönnek és csatlakoznak; ez a szép hódítás az ön kiváló igyekezetével valósult meg. Remélhető, hogy szívének bőséges kegyével sok szép hódítás történik még, és az egész erdélyi tartomány a birtoklás kardjára lesz. [Felséged] szolgája, Bektás pasa az erdélyiek magához édesgetésében és az említett várak meghódításában nagy szolgálatoakat tett. Méltó arra, hogy boldogságos padisahom szép figyelme reá irányuljon.

A megboldogult Ahmed szultán¹³⁶ hán őfelségének nemes válasza:

Hála Istennek, jól intézkedtetél és készültél elő. Az ottani gáziknak legyen tartalma a lelkiismeretük, jól szolgáltak.

1603 május¹³⁷
[Orhonlu: 45. sz.]

Vezír Jemiscsi Haszán pasa telhisze

A hitvány szolgáló előterjesztése ez: Boldogságos padisahom! [Felséged] szolgálói, a lovas szpáhik, a jobb és bal oldali gurebák és a jobb oldali ulufedzsi összes agáik-

125 Terminus post quem: 1603. április 15.; Székely Mózes átkelt a Vaskapun, ill. az iratban említett zilkáde hónap 4-e. Terminus ante quem: 1603. április 20. körül; az irat szerint a Bethlen vezette előhad Szászsebes felé tart, tehát a levélről legutóbbi hírei Gyulafehérvár ostromának megkezdése (április 22.) előttről valók; v. ö. ehhez *Várjatri Nagy János*: Székely Mózes. III. rész, Századok III/1869, 713—14. o.

126 Lala Mehmed pasa 1604. augusztus 5-én lett nagyvezír, tehát a másoló hibájából szerepelhet itt ezzel a ranggal.

127 Bethlen Gábor.

128 Csakova (Csakovár), ma Ciacova, Temesvártól délre (Románia).

129 Valószínűleg a Székely Mózesnek 1603 márciusában adományozott szultáni ahdnáméről van szó.

130 Karánsebest április 11-e előtt néhány nappal foglalták el.

131 Berehidai Huszár Pétert Basta nevezte ki lugosi és karánsebesi bánná. Szamosközy szerint a vár bevételét után a tatár katonák Bektás pasa akarata ellenére felkoncolták; v. ö. Erdély története. Budapest, 1977. 280—81. és 468. o.

132 Lugos bevételé 1603. április 11-én történt.

133 Zsidovin, ma Jidovin, Német-Bogcsántól nyugatra (Románia).

134 Német-Bogcsán, később Bogcsánbánya, ma Bocşa Romána, Resicabányától északnyugatra (Románia).

135 Szászsebes, ma Sebeş (Románia).

136 A másoló újabb tévedése: I. Ahmed szultán csak 1603 decemberében lépett trónra.

137 Terminus post quem: 1603. május 3.; Nuh pasát anatóliai szerdárára és vezírré nevezik ki (Orhonlu: i. m., 46. o. 2. j.).

kal, a magas porta janicsárjaival és más kapi kuluval a magyar hadjáratra lettek kirendelve, míg [felséged] szolgálai, a szilahtárok és a bal oldali ulufedzsik agáikkal és bizonyos mennyiségű janicsárral és kapi kuluval az anatóliai gonosztevők megfékezésére kinevezett szolgálja, Nuh pasa szerdár mellé lettek kijelölve. Nagyságos padisahom! Korábban mindnyájan a magyar hadjáratra mentek volna, zsoldjukat ott vették volna fel. Mivel most szükségessé vált, a kulok azon része Anatólia irányába lett kirendelve, s ezért [felséged] szolgálja, Nuh pasa a vele küldött kul legénység zsoldját kéri. Az ebben az ügyben küldött levele telhisz formájában [felséged] magas trónusa lábához küldetett; amíg azok is valamiképpen meg nem kapják zsoldjukat, a helyzet nincs megoldva. Amíg a kul legénység meg nem kapja zsoldját, [felséged] szolgáljával, Nuh pasával nem indul Burszából. A nagyságos padisahom által [adni] kegyeskedett 400 ezer floriból 100 ezer flori azért jött, hogy a [felséged] szolgáljával, Nuh pasával kirendelt kul legénység zsoldjára elküldessék. Abban az esetben a magyar hadjáratra 300 ezer flori küldetik. Abban az ügyben, hogy az említett 400 ezer floriból 100 ezer flori a [felséged] szolgáljával, Nuh pasával kirendelt kul legénységnek, 300 ezer flori a magyar hadjáratra küldessék, a parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé.

A megboldogult Mehmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

Tudomásul vettem, tégy így!

20.

1603 május¹³⁸
[Orhonlu: 33. sz.]

Vezír Jemiscsi Haszán pasa telhisze

A hitvány szolga jelentése ez: Boldogságos padisahom! Amikor a nagyúri kengyelhez előterjesztettem, hogy a hadjáraton részt vevő kulok zsoldjára hatszor százezer flori szükséges, 400 ezer florit kegyeskedett [adni]. Nagyságos padisahom! Most a [felséged] szolgáljával, az anatóliai részek szerdárjával, Nuh pasával kirendelt szilahtárok, baloldali ulufedzsik, janicsárok és más kapu kulok zsoldja 136 jük akcse, s ha azt a mennyiséget odaküldjük, akkor a magyar hadjáratra csak 300 ezer arany mehet. Ennyi pénz azonban semmiképpen sem elegendő a magyar hadjáratra kirendelt kul legénység zsoldjára. Nagyságos padisahom! Ha [felséged] szolgálja a helyzet állását boldogságos padisahommal nem tudatja, Isten ellen való véték, s nagyságos padisahomnak e szolgálja iránti kegyessége hiábavaló. S mit tegyen most [felséged] szolgálja, a hadjárat szerdárja? Ha a hadjáraton ennyi kapi kulu összegyűlt, mindenképpen felvesz két zsoldot. A kul csak kul marad, nincs meg zsold nélkül. S mi ez a kért pénz a kul zsoldjára? Ebben az ügyben a kegy [megadása] kegyes padisahomé. Boldogságos padisahom! Ha tehát az említett 400 ezer floriból 100 ezer florit a gonosztevők elleni [hadjárat] szerdárjának, vezír Nuh pasának, 300 ezer florit pedig ezen alattvalójának, a magyar [hadjárat] szerdárjának, vezír Mehmed pasának¹³⁹ kell elküldeni, abban az esetben a magyar hadjáraton részt vevő kul zsoldjára ezen mennyiségű pénz nem elég. A kul, az ország és a kincstár nagyságos padisahomé. Az ügyben boldogságos padisahom tudja a legtöbbet.

Az elhunyt és megboldogult Mehmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

Ennyi pénzt adtunk, mit akarsz még? Őseim üdvösségére, ha még egyszer kérsz, méltó vagy a büntetésre.

21.

1603 május¹⁴⁰
[Orhonlu: 81. sz.]

Telhisz. Az elhunyt és megboldogult Jemiscsi Haszán pasa vezírhez Mehmed pasától érkezett jelentés

¹³⁸ Nagyjából egyidejű lehet az előbbi telhisszel.

¹³⁹ Lala Mehmed ruméliai beglerbéget 1602 december/1603 január hónapban nevezték ki magyarországi fővezérré.

¹⁴⁰ Terminus post quem: 1603 április közepe; az irat szerint Mehmed pasa a 16—17. sz. telhiszekben említett portyák után találkozott Gázi Giráj kánállal.

[Felsőged] szolgájának, Mehmed pasának jelentése, aki jelenleg a magyarországi részen fővezér: [felsőged] e szolgájához, amikor korábban Buda védelmét látta el, parancs érkezett, amely a fővezéri feladattal bízta meg. Ezért eltávozott Budáról, és Pécssett találkozott Gázi Giráj kán őjelességével. Megtárgyalták a hadjárat kérdéseit, s a részleteket is megvitatták. Az alávaló hitetlenek Budavára iránti vágyódása és mohósága igen erőssé vált, s a tél óta nagy előkészületeket tettek és munkálkodtak — katonákat a végekre hozták. Bizonyos, hogy hamarosan Budára vagy valami más helyre fognak rátapadni. Amelyik oldalról korábban indulnak el a sereggel, az a fél előbbre jut. Mivel az átkozottak katonáinak java gyalogos és puskás, az iszlám katonáinak zöme viszont lovas, kevés közte a gyalogos, s más, puskához szokott mes-ter pedig alig van, ezért az összecsapás idején és a várostromnál komoly nehézségeket kell elviselni. Mielőtt [felsőged] e szolgája Budáról Pécsre érkezett, [felsőged] szolgája, Gázi Giráj kán személyesen, együtt a tatár katonákkal, valamint Pécs, Szigetvár és Pozsega szandzsákok katonáival és [felsőged] szolgájával, a boszniai beglerbéggel, Mehmed pasával, meg a Boszniából jövő gyalogos katonákkal Szlovénia (Izlovin) és a Muraköz (Medjumurje) irányába behatolt, s a szultáni birodalom csatáiban határtalan és számtalan palánkjukat, városkájukat [és] falujukat gyűjtötták fel, a férflakból és a nőkből számos foglyot ejtettek, [azaz] remekül vitézkedtek. Ahová most [felsőged] szolgája, a kán eljutott, oda mind ez idáig az iszlám egyetlen katonájának sem sikerült eljutni. Ebben a szent évben időben induljanak el otthonról és küldessenek el a szultáni hadjáratra az összes ruméliai timárosok és más javadalmak birtokosai, s ha [felsőged] szolgája, a janicsár aga¹⁴¹ is bőven küldene janicsárokat, akkor a magasságos Isten kegyelméből, a próféták és a szentek közbenjárásának, valamint boldogságos padisahunk áldásának kegyéből bizonyára tökéletesen [lehet] szolgálni. A lelkem egy kismadár, legyen feláldozva a szultáni érdekeknek. [Felsőged] korábbi fővezéreinek bőségesen adatott katona és pénz, széles körű meghatalmazás és kedvezés, s [úgy] mennyi szép hódítást vittek végbe! Amikor még Pécssett volt[am], a fővárosból [felsőged] szolgájával, Abdullah agával érkezett pénzt, 200 ezer florit [felsőged] szolgái, Murád pasa a belgrádi vezír és a defterdár ígéretük szerint teljes egészében a korábbi zsoldokra fizették ki. Mivel nem volt elég, nyilvánvaló, hogy a többi zsoldra és a hadjárat szükségleteire [még] mennyi pénz kell. Gyorsan küldessék elegendő mennyiségű pénzt és bőséges katona, végül pedig megfelelő puskás janicsár az agájukkal, [felsőged] szolgájával. Egyéb-ként a parancs és a rendelkezés magasságos padisahomé.

Az elhunyt és megboldogult Mehmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

Tudomásul vettem.

22.

1603 szeptember közepe¹⁴²
[Orhonlu: 31. sz.]

1012. rebiüláhir hónap második napján, csütörtökön,¹⁴³ a déli ima idején a tatár kán őjelességétől emberek érkeztek a fővárosba, és két élő hitetlen magyar nyelvet hoztak. Elmondták, hogy a [tatár sereg] 10—15 ezer hitelent kaszabolt le akkor, amikor Havasalföldön át Magyarországra tartott. Az örömhírért kaftánt kaptak. Így szolgáljon tudomásul.

23.

1601. július 22. és 1603. október 4. között¹⁴⁴
[Orhonlu: 94. sz.]

Vezír Jemiszi Haszán pasa telhisze

Boldogságos padisahom! Szilisztrából jó hírek érkeztek. A Havasalföld és Erdély felől a Duna ezen oldalára átkelt és lázongásba, valamint gazzettek elkövetésébe

141 V. 5. a 101. jegyzettel.

142 Terminus post quem: 1603. szeptember 9.; az iratban említett 1012. rebiüláhir hó 2.

143 Az átszámítási táblázatok szerint ez a nap péntekre esett.

144 A megadott dátumok Jemiszi Haszán pasa nagyvezírségének idejét fogják közre; közelebbi datálást az irat szövege nem tesz lehetővé.

kezdő mintegy 6000 hitetlen ellen a Szilisztrában levő katonák kivonultak és mindnyájukat levágták. A magasságos Isten kegyéből a padisahi birodalom harcaiban teljes mértékben dicséretes sikert értek el. Sose szűnjék meg az iszlám sereg győzni, a gonosz ellenség pedig vereséget szenvedni.

24.

1604 második fele¹⁴⁵

[Orhonlu: 142. sz.]

Ez a telhisz a megboldogult nagyvezír, Mehmed pasáé

Boldogságos padisahom! Amennyiben Kanizsa felől méltóztatna érdeklődni, [a helyzet a következő]: a korábban beterjesztett jelentésnek megfelelően Kanizsát védelmező szolgálója, Haszán pasa vezír¹⁴⁶ a magasságos Isten segedelmével a kanizsai várat oly rendkívüli alapossággal megépítette, hogy nem kétséges: a korábbinál sokszorosan erősebb és szilárdabb lett. A környéken levő engedetlen falvakat néhányszor feldúlta, bőséges zsákmányt ejtve számos foglyot és állatot hajtott el, mire a lázadó ráják kénytelenségből meghódoltak, s a várba ki-be járva kenyeret, mézet, zsiradékot és eleséget hordanak. Jelenleg az ottani vidékeken levő lázadó falvak behozatalát és az élelem beszédését kezdte meg. A magasságos Isten segedelmével így áll a helyzet azokon a végeken boldogságos padisahom boldogságos napjaiban. Azonban a kémek és az elfogott nyelvek hírei szerint az arrafelé állomásozó Fekete Herceg, Varadel generális fiai,¹⁴⁷ valamint az összes szlovéniai (iszloven) és horvát sereg gyülekezésében és összeállásban van, s bizonyosan az a szándékuk, hogy — óvjon tőle a magasságos Isten — amint a Pozsegában állomásozó boszniai beglerbég a boszniai sereggel elindul és csatlakozik hozzánk, kimenne a pozsegai síkra az eszéki hídhoz vonulnak, hogy azt lerombolják és így kárt okozzanak. Ezenkívül a végvidéki beglerbégek is folytonosan erről tesznek jelentést. Kívánatos, hogy mielőbb vagy a boszniai beglerbég lássa el a védelmet azon a részen, vagy helyette még több katona rendeltessék oda, s azokkal védelmezessék. Ha a boszniai beglerbéget arra a részre rendeljük, mellettünk se beglerbég, se sereg nem marad; miképpen szálljunk szembe a hitetlenek seregével? Ha a boszniai beglerbéget magunkkal visszük, a pozsegai részek védelmére milyen sereget jelöljünk ki? Helyzetünk fölöttébb súlyos a teljes seregnélküliség miatt. Egyáltalán nem tudjuk, mitévők legyünk. Az Úr őfelségének kegyelmén és jóindulatán áll minden. Boldogságos padisahomtól pedig alázatosan azt kérjük, hogy az itteni iszlám sereg és e szolgálója érdekében ne méltóztassék takarékoskodni jó imáival és szép kegyeivel. A [parancs és] a rendelkezés boldogságos padisahomé. Kérjük, hogy a túloidali sereget méltóztassék és kegyeskedjék utánunk küldeni.

Az elhunyt és megboldogult Ahmed szultán hán¹⁴⁸ őfelségének nemes válasza:

Tudatod, hogy Kanizsa szilárdan megcsináltatott; élj boldogul! Ez az, amit tőled elvárok; jó imáim kísérvjenek!

25.

1604 vége¹⁴⁹

[Orhonlu: 158. sz.]

A hitvány szolgálja jelentése a következő:

Ezen redzseb hó negyedik napján (1604. november 26.) e szolgálóhoz megérkezett padisahunk őfelségének boldogságot adó hatt-i hümájunja. Nagyúri értelme szerint megparancsoltatott, hogy irassék a valóságnak megfelelő magyarázat és részletes

145 Terminus post quem: 1604. augusztus 5.; Lala Mehmed pasa nagyvezírségének kezdete.

146 Tirjáki Haszán pasa.

147 Kétséges, hogy e név mögött valóban a királyi hadsereg valamelyik tábornoka rejtőzne. Könnyen lehet, hogy a „ceneral Varadel'in ogullari” helyett „ceneral ve ogullari”-t („a tábornok és fiai”-t) kellene olvasni. L. ehhez pl. a 3. sz. iratot, ahol a „ceneral ve Zirin oğlu ve Kara Hersek” („a tábornok, a Zrínyi fiú és a Fekete Herceg”) kifejezés áll.

148 I. Ahmed, uralkodott 1603—1617. között.

149 Terminus post quem: 1604. november 26.; az iratban említett [1013.] redzseb hó 4. napja.

[beszámoló] Esztergom be nem vételéről,¹⁵⁰ arról, hogy kik voltak az okai annak, hogy a szép idő ellenére Kászim napja¹⁵¹ előtt több nappal a sáncokat elhagyták és az ágyúkat elvontatták, valamint az alávaló hitetlenekkel a békéről és a megegyezésről, illetve az Erdély uralkodójára vonatkozó dolgokról. A nemes parancs boldogságos padisahunk őfelségéé. Hogy az említett vár elhagyására, az ágyúknak a sáncokból való kivontatására, s a szép idő és a katonák jó erőnléte, valamint a bőséges élelem dacára Kászim napja előtt huszonhárom nappal a hadjáratból való visszafordulásra kik adtak okot, az korábban megíratott és a nagyúri kengyelnek jelentetett. Annak igaz voltára nézve, hogy [mindezek] oka [felséged] szolgája, a janicsár aga, Musztafa a zagardzsi basi,¹⁵² Davud a topcsi basi,¹⁵³ a főcsaus¹⁵⁴ és a kethüda jeri¹⁵⁵ volt, tanúnk az összes janicsár, a bölük halki, többen a nagyúri seregben jelen levő ulemák, kegyes személyek, sejhék és kádik közül, és még más iszlám katonák is. Ha a magasságos Isten úgy akarja, a megfelelő helyen az igazság szavát kimondják, s a dolog igazságáról tanúskodni fognak. Ezen győzedelmes hadjáratban [felséged] szolgája, a janicsár aga és az említett négy tiszt miatt teljes volt a zűrzavar, s mivel a padisah szolgálatában nemtörődömök és hanyagok voltak, [felséged] szolgálói, a janicsárok a sáncokban e szolgálóhoz jöttek és panaszkodtak, ami boldogságos padisahunk őfelségének már jelentetett. Hatalmas padisahunk őfelségének nagy ősei idejében a sáncoknál a bölük halki látta el az őrszolgálatot, és a meghódított várak régen a janicsárok hősiessége eredményeként, Isten kegyelméből lettek meghódítva. Ebben a szent évben egymással összefogva az összes kapi kulu minden erejét beleadta, a bölük halki az őrszolgálatot ellátta, a janicsárok pedig a sáncokban igyekeztek és fáradoztak; szolgálatukban nem volt hiba. Azonban a nevezett aga a négy említett tiszttel nemcsak a kapi kulut, hanem az összes katonát elhídegitette a szolgálattól, mindenkihez elkedvetlenítő szavakat szóltak, s emellett a kul [legénységet] félrevezették — így nyilvánvaló, hogy ők voltak az okai a sáncok elhagyásának, az ágyúk elvontatásának és később a nagyúri seregbe való rátámadásnak is. Mivel azonban megtudták, hogy a részükről az említett módon megnyilvánult tettek hatalmas padisahunk őfelségének tiszteletre méltó fülébe jutottak, mostantól azon igyekeznek és fáradoznak, és a janicsároknak azt sugalmazzák és arra próbálják rávenni őket, hogy amikor a boldogság küszöbéhez és a szultáni divánhoz érkeznek, a janicsárok ne egyik meg a diván [által adott] ételt; és ehhez hasonló, képzelgéseik szerinti ürügyekkel lázadást eredményező dologra próbálják rávenni és rábírní a janicsárokat. Úgy hogy, ha a nevezett agát és az említett tiszteket meghagyják mostani helyzetükben és pillanatnyilag birtokolt tisztségükkel vonulhatnak be Isztambulba, akkor nem fogják nyugton hagyni a janicsárokat, és általános lázadásra fogják rávenni őket, és bizonyos, hogy hatalmas padisahunk őfelségét fogják nyugtalanítani. Az örök Isten őfenségének szent nevére és boldogságos padisahunk őfelségének dicső jótéteményeire mondom, ebben az ügyben nem irtam meg nem történt dolgot — Isten mentsen tőle —, és hogy senki iránt nem érzek utálatot vagy haragot. Ez az igazság és a tény. Boldogságos padisahom! Ha ebben a szent évben nem sikerült is a birtoklás kardját Esztergom várára rátenni, ezzel szemben Pest, Hatvan,¹⁵⁶ Bolondvár (Belindvar) és Lak (Laf)¹⁵⁷ vára ismét elfoglaltatott és meghódított, s a jól védett birodalomhoz hozzá lett illesztve és csatolva. Esztergom vára elfoglalása és meghódítása során [felséged] e szolgája, valamint az iszlám katonái részéről nem fordult elő semminemű gondatlanság, hanyagság vagy hiba, és a szükségese kintartás ügyében nem mutatkozott hiány. Ebben az áldott évben csupa nehéz helyzetet ismertünk meg, de ha a magasságos Isten is úgy akarja, jövőre a boldogságos szultáni harcokban a foglalás és a hódítás könnyen fog sikerülni. Az ezen győzelmes hadjáratban végrehajtott szolgálaton kívül Erdélyországban — amelynek uralmi rendszere királyság volt, a jól védett birodalomnak pedig tartozéka, s amely teljes mértékben kicsúszott kardunk birtoklása alól és a hit ellenségeinek kezébe került — a magasságos Isten őfensége kegyelméből és boldogságos padisahunk őfelsége magas támogatásának áldásából [felséged] eme alázatos szolgája szép előkészületekkel egymásnak ugrasztotta és összevesztette a magyarok népét a bűnös nemcsével, [így most], ahogy célunk volt, ellentét van közöttük, egymással harcolnak és küzdenek, s többször hadakoztak

150 Esztergom ostroma 1604. szeptember 19—október 13. között zajlott.

151 Kászim napja Szent Demeter napjával (október 26.) esett egybe.

152 Zagardzsi basi: a janicsár testület 64. egységének, a vadászkutyák gondozóinak vezetője.

153 Topcsi basi: az udvari tűzeralakulatok parancsnoka.

154 Főcsaus (baş çavuş): a janicsárok 5. aga bölükjének (a janicsár aga alá tartozó egyik alegységnek) vezetője és az egész testület első csausa.

155 Kethüda jeri: a janicsárok kethüdájának (v. ö. 85. j.) helyettese.

156 Pest 1604. szeptember 5-én, Hatvan szeptember első felében lett ismét a törököké.

157 Bolondvár a mai Balatonszemes közelében, Lak pedig az egykori Öreglak helyén állt, a jelenlegi Somogy megye területén.

és csatáztak. Az erdélyi magyarok népe győzött, az átkozott nemcse pedig vereséget szenvedett; több ezer nyomorult lovas és gyalogos lett a magyarok kardjának zsákmányává. Isten kegyelméből Erdély tartománya a korábbiakhoz hasonlóan a jól védett birodalom részévé vált, s a szultáni parancs szerinti jelenlegi ura, Báthori Bocskai István őszintén, engedelmesen és szolgálatkészen tevékenykedik padisahunk nagyúri érdekében. A rossz cselekedetű bécsi király ősi országában néhány várra rátámadt, [mire] a környékükön található városok és falvak lakosai alávetették magukat. Ezután nem egyezkedett a nemcsével, hanem vívott és harcolt vele, [majd amikor] béke és egyezség jött köztük létre, azt az említett Bocskai István megírta [felséged] e szolgájának és levélben tudatta. Ezen szolgálaton kívül a koppányi szandzsákhoz tartozó, korábban a jól védett birodalom részét alkotó, majd az alávaló hitetlenek kezébe került Bolondvár várának — mely a helyes út tuskéinek és a hit ellenségeinek átkelőhelyévé, lovas és gyalogos gaztevőinek menedékévé vált — újból a birtoklás kardja alá vonása a fontos dolgok közül való volt, ezért a hadjáratból visszatérőben a szultáni seregből a ruméliai és más katonák közül egy bizonyos létszámú katona le lett választva és az anatóliai beglerbég, [felséged] szolgája, Ali pasa¹⁵⁸ lett élükre és vezérüknek kinevezve, s amikor odaértek, Isten kegyelméből elfoglalták és meghódították. Az azon a részen levő Lak (Lak) várát pedig kijavították és rendbehozták, s közülük legénységet és agát neveztek ki beléje, [s így] kellőképpen birtokba vették. Mivel az említett két vár ekként megszerzett, a koppányi, pécsi, szekszárdi (Szekszan) és simontornyai (Simontorna) szandzsákok lakói biztonságba kerültek az alávaló hitetlenek gaztevőinek rossz szándékától, s a padisah idejében nyugalomban élnek. A történeteknek megfelelően lett a nagyúri kengyel elé terjesztve, hogy ily módon ebben a szent évben mennyivel nagyobb szolgálatot tettünk, mint a többiben. Egyébként a parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé.

26.

1606 eleje¹⁵⁹
[Orhonlu: 111. sz.]

A megboldogult nagyvezír, Mehmed pasa telhisze

A hitvány szolga jelentése ez: Nagyságos padisahom! A nagyúri hadjáratból való visszatérés és a Belgrádba érkezés után a tatár sereget a Belgrád környéki városokba és falvakba szétszórva a tartomány népétől a szokásnak megfelelően ételmet és takarmányt rendelünk számára. A kán fiának, Toktamis szultánnak az aladzsahiszári¹⁶⁰ szandzsákhoz tartozó ürgübi¹⁶¹ kerületet adtuk téli szállásul, udvari népének pedig, amely vele együtt részt vett a nagyúri hadjáraton, megadtuk a zsoldját. De végén apja, a kán oldalán tartózkodó udvari nép számára nem jutott zsold, mivel nem volt [elég] pénz. Most jött a hír, hogy a kán fia a téli szállásra rendelt tatár sereggel együtt felkerekedett és a Krím irányába elment. Nagyságos padisahom! Különös népség a tatár. Bármennyire is megtisztelik, sosem elégedett. Most, hogy zsoldjukat megadtuk és mindegyiknek téli szállást biztosítottunk, a kán fiával felkerekedtek és elmentek. Miután [ez a dolog] felséged tudomására jut, a parancs és a rendelkezés nagyságos és boldogságos padisahomé.

A megboldogult Ahmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

Tétessék intézkedés!

s 158 Kezdehán Ali pasa a következő évben az anatóliai lázadók ellen vonuló sereg egyik vezetője lett, de sikertelensége miatt lefejezték.

159 Mivel a 29. sz. telhisz Lala Mehmed Isztambulba meneteletét és Toktamis elvonulását összetartozó eseményekként adja elő, s mivel Lala Mehmed 1606 január közepén indult útnak, a tatárok elvonulása is 1606 elején történhetett.

160 Ma Kruševac (Jugoszlávia).

161 Ma Prokuplje, Ništól délnyugatra (Jugoszlávia).

1606 március—április¹⁶²
[Orhonlu: 141. sz.]

A megboldogult nagyvezír, Mehmed pasa telhisze

Hatalmas padisahom egészséges legyen! Áldott, boldogsággal összefűzött felséges kézjele megérkezett, melynek fennkölt tartalma szerint tudomására jutott, hogy a spanyol király és Bocskai békülni akarnak, s Bocskai ráállt az egyezsre;¹⁶³ méltóztatott érdeklődni, hogy e szolgájának van-e tudomása a dolgról, s elrendelte, hogy az igyekezet ennek megakadályozására és meggátolására fordítsassék. A parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé. Akit ők Spanyolország királyának mondanak, az a pápa és a bécsi király (sic!). Már jó ideje annak, hogy [felséged] e szolgája tudja ezt a dolgot — korábban többször jelentettem már nagyúri kengyeléhez. A részükről pápának nevezett átkozott az a hitetlen, aki az összes hitetlen vallási vezetője, nehézségeiket megoldja, s gonosz elképzelések szerint bűneiket megbocsátja. Minden hitetlen bizalommal és hittel viseltetik az említett átkozott szavai iránt. Sokféle bonyodalom okozására képes átkozott ez. Bocskai király és a hozzá tartozó hitetlenek szintén ennek a felekezetnek és szektának a követői. Mindazonáltal a boldogságos padisahomhoz való csatlakozást és meghódolást követően ellenségeskedés tört ki közöttük, számos csatát és ütközetet vívtak egymással; az átkozottak igen sérelmeztek, hogy a nevezett Bocskai a magas birodalomnak meghódolt, s a magyarokat elválasztotta a nemcse hitetlenektől. Ezért Bocskai alattvalóinak rengeteg pénzt, a Herceg¹⁶⁴ területén fekvő várakat és falvakat adományoztak és ajándékoztak, azonkívül további kedvezésekre lettek ígértek. Megnyerése érdekében Bocskai királyhoz is számtalanszor fordultak ilyen ajánlással. A boldogságos udvarba és [felséged] e szolgájához küldött leveleiben a vallására esküdt, hogy részéről árusulás nem fog történni. Elképzelhető, hogy részéről árusulás fog történni. Azonban a magyarok nem egy felekezethez tartoznak, többféle is van nekik. Minden hitetlen a világi élet felé hajlik. Rendkívül mohón vágnak a pénz és a birtok után. Ha az általuk pápának nevezett átkozott csábítására a magyarok a nemcse királynak vetik alá magukat, Bocskai király oldalán kevés katona marad. Félő, hogy ebben az esetben az átkozottak megragadják az alkalmat, s Bocskainak és a birtokában levő tartományoknak károkat okoznak. Régi szokás a barát iránt jóindulattal lenni, az ellenség felé pedig barátságot színelni. [Felséged] e szolgája embereket küldött Bocskaihoz — egyesek még Belgrádból, mások később küldettek oda; mindedig nem tértek vissza. De igaz, nincs fölöle kétség, hogy a pápa és a bécsi király a Bocskaival való megegyezésre törekszik. Márpedig ha az említett módon a nemcsek a magyarok többségét ismét magukhoz fordítják, komoly nehézségeket okoznak. Magyarországon sok év fáradozása vész kárba, újra teljes készülődésre, hadjáratra lesz szükség. A végeken levő várak védelmét ellátó janicsárok elszéledtek, [korábbi] helyeikre távoztak. A szekbán basinak határozottan meg kell parancsolni, hogy megint térjenek vissza a számukra kijelölt helyekre. A végek védelmére ugyanis nagyon kevés katona maradt. Nagy odaadást és igyekezetet kell most tanúsítani. Nagyságos padisahom! Az elmúlt év óta két ízben ajándékozott és küldetett szolgája, Bocskai király részére pompás díszruha, ékes kard és tör, tökéletes paripa és királyokhoz illő, általuk „koronának” nevezett [uralkodói] fejék.¹⁶⁵ Most megint itt az ideje a kegy kinyilvánításának. Ha ezúttal is méltóztatna kardot és kaftánt adományozni, nem csekély haszonnal járna, ha egyik emberünkkel sietve elküldenénk.¹⁶⁶ Ez úgyben a parancs nagyságos padisahomé.

Az elhunyt és megboldogult Ahmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

Vedd a kincstárból!

¹⁶² Terminus post quem: 1606. március 16.; Lala Mehmed pasa visszaérkezése Isztambulba; v. ö. *Orhonlu*: i. m., 112. o. 2. j. A telhisz egyik mondata — „egyesek még Belgrádból, mások később küldettek oda” — arra mutat, hogy Isztambulban íródhatott.

¹⁶³ A januárban-februárban Bécsben folytatott fegyverszüneti és békétárgyalásokra utal.

¹⁶⁴ Mátyás főherceg.

¹⁶⁵ Bocskai először 1604. november 19-én kapott Hüszajn bég révén hatalmi jelvényeket és ajándékokat a töröktől (v. ö. Erdélyi Országgyűlési Emlékek, 5. k. 295. o.). Ezt követően 1605. szeptember 14-én, a megyesi országgyűlésen adtak át neki újabb abdnámét és jelvényeket (uo., 306. o.), majd 1605. november 11-én Lala Mehmed nagyvezír nyújtotta át Pesten a szultán által küldött koronát.

¹⁶⁶ V. ö. a 34. sz. irattal.

1606 április¹⁶⁷
[Orhonlu: 123. sz.]

A megboldogult nagyvezír, Mehmed pasa telhisze

Mikor [felséged] eme szolgálójának a boldogságos udvarba kellett jönnie, Belgrádból kegyes parancsokkal és eme szolgálójának leveleivel Bocskai királyhoz küldtem Mehmed müteferrikát, aki ezt a levelet írta és küldte: A nekünk adott irásokkal Kassa várába mentünk,¹⁶⁸ és Bocskai királynak minden levelet és szóbeli üzenetet átadtunk. Bár szavainkat és leveleink tartalmát hittel és bizalommal fogadta, fölöt-
tebb fájlalta, hogy ön (ti. a nagyvezír) a boldogságos udvarba távozott. Illésházy, akit korábban a bécsi királyhoz küldött a békéért, még nem tért vissza Bécsből,¹⁶⁹ s türelmetlenül várják. Bocskai királynak a nemcsével is békét akar szerezni, de a nemcse ravaszdi népség. Esztergom várának megvétele¹⁷⁰ után számos segélykérőt küldött Frengisztánba, s most azt reméli, hogy a frenkektől hamarosan komoly segítség érkezik. Mivel Bocskai királynak nincs ereje ahhoz, hogy a magyaroknak zsoldot adjon, errefelé teljes a zűrzavar. Mint tudtam, s most titkos úton hírül is vettem, a ravasz nemcsék arra készülnek, hogy adandó alkalommal a magyarokat akár zsoldfizetéssel, akár más úton Bocskaitól eltántorítsák, s még mielőtt a mi seregünk megindulna, a Frengisztánból érkező segítséggel a jól védett országunk kárt okozzanak. Most az kell: fordítsunk figyelmet arra, hogy elégséges pénzzel és sereggel időben odaérjünk. Amennyiben elhanyagolnánk, későn és felkészületlenül vonulnánk ki, bizonyos, hogy a nemcse mind Bocskainak, mind a jól védett [birodalomnak] kárt fog okozni. [Ezt] jelenti [a követ].

A megboldogult Ahmed szultán hán öfelségének nemes válasza:

Tudomásul vettem.

1606 április—május 8. között¹⁷¹
[Orhonlu: 116. sz.]

Az elhunyt és megboldogult nagyvezír, Mehmed pasa telhisze

Boldogságos padisahom! Bár a keleti részek fővezérségének ügyét megírtam, és áldott nagyúri kengyeléhez jelentettem, nem kegyeskedett válaszolni. Ezért jelenleg bizonytalanságban vagyunk afelől, ki lesz [felséged] szerdárja. Különösen azért, mert szükséges, hogy szerdárok vonuljanak ki két irányba is teljes hadseregükkel. Én, [felséged] szolgálója, még Belgrádban tartózkodtam, mikor levelekkel embert küldtem szolgálóhoz, a budai beglerbéghez és Bocskai királyhoz,¹⁷² s tudattam, hogy nagyúri rendelethez a boldogságos udvarba távozom. Alig hogy az említett emberem, [felséged] szolgálója odaérkezett, a nemcse hitetlenek értesültek a perzsiái helyzetről. Ezért, s mert [felséged] szolgálója Belgrádba ment, az átkozottak agyát teljességgel befönták a lázadó gondolatok. Bár a béke jóvoltából [felséged] végvidéken tartózkodó szolgálóival, az emirekkel és beglerbéggekkel szemben barátságot színelnek, nyilvánvalóan arra készülnek, hogy a magyar rablókat magukhoz vonják és az első adandó alkalommal a jól védett országra támadjanak és károkat okozzanak. Kevés az idő, a legfontosabb most mindkét oldalon a hadianyagok és a seregek előkészítése. Mert ha egy nap kitör [a hadjárat], és az ügyintézés késedelmet szenvedett, utána már fölöttebb nehéz lesz előkészületeket tenni. Mint ahogy a nagyúri kengyelhez kö-

167 Az előző iratnál mindenképpen később keletkezett, mivel abban a nagyvezír arról tudósít, hogy követe (Mehmed müteferrika) még nem érkezett vissza Bocskaitól. Ennek ellenére az itt elbeszélt események korábbiak.

168 Bocskai és Illésházy levelezéséből kitűnik, hogy Uzun Mehmed müteferrika 1606. január 21. előtt néhány nappal érkezett Bocskaihoz Kassára (v. ö. *Szilágyi Sándor*: Bocskai István és Illésházy István levelezése 1605—1606-ban. Történelmi Tár, 1878. 57—58. o.); megbízatásának teljesítése után hamarosan visszaindulhatott, mert Bocskai 1606. február 3-án írt levelében úgy vélekedett, hogy a követ már Nándorfehérvárra ért (*Szilágyi S.*: i. m., 66. o.)

169 Illésházy István 1606. január 7. és február 9. között tárgyalt Bécsben.

170 Esztergomot 1605. október 3-án vették be a törökök.

171 Terminus post quem: 1606. március 16.; Lala Mehmed nagyvezír visszaérkezése Isztambulba. Terminus ante quem: az 1014. év vége; 1606. május 8. Az irat végén szereplő Naszuh pasa szerdári kinevezése Pecsevi szerint 1014-ben történt (v. ö. *Orhonlu*: i. m., 100. o. 3. j.); a keleti szerdárság ügyében kelt telhiszek alapján csaknem bizonyos, hogy a halogatások folytán áprilishál korábban nem kerülhetett sor Naszuh kinevezésére.

172 V. ö. a 28. sz. telhisszel.

zös egyetértéssel jelentettük, a keleti részek szerdárjáról a korábban beterveztettkén kívül más megoldást nem találhatunk. Bárkinek is szólna magas fermánja, a parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé. Nagyságos padisahom! A vallás és a birodalom fontos érdeke, hogy mindkét oldalon megtegyük az előkészületeket. Mikor [felséged] e szolgája Belgrádban, a kán fia pedig a tatár csapatokkal azon a vidéken telet, a bécsi király és a hozzá tartozó átkozott hitetlenek nem mertek a jól védett országra támadni. A hitetleneknek tudomására jutott, hogy [felséged] e szolgája padisahi rendeletre a boldogságos udvarba jött, [felséged] szolgája, a kán fia pedig a Krím irányába eltávozott. Nem kétséges, hogy mondván: „itt az alkalm”, azon lesznek és fáradoznak, hogy — övön tőle a magasságos Isten — az ottani végeken valahol kárt okozzanak. Ezenkívül [felséged] szolgája, Bocskai király egyedül maradt. Fontos, hogy ő is valamiképpen segítséget kapjon. A legfontosabb dolgok közül való, hogy a keleti részekre kinevezendő szerdár [kijelöltessék] és a magyarországi részek ellátmányáról gondoskodás történjék. Én, [felséged] szolgája, nagy igyekezettel és az alvást számúzve, oly mértékben, ahogyan tőlem telik, a két oldal hadjárat előkészületeivel foglalkozom. Miután [ezek a dolgok] felséges tudomására jutnak, a parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé.

A megboldogult Ahmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

Naszuh pasa¹⁷³ legyen keleten a szerdár!

30.

1606 április—május¹⁷⁴
[Orhonlu: 121. sz.]

Mehmed pasa nagyvezír telhisze

Boldogságos padisahom! Mikor a magasságos Isten segedelmével Esztergom várát bevettük, különös ágyúk és harci eszközök kerültek elő benne. A felvonulási helyekre szórva és egymásra hányva zarbuzánokat, néhány sosem látott forgó nadifot¹⁷⁵ és ágyúkat találtak. Boldogságos padisahom! Megszemlélés végett ezek az ágyúk mögöttünk jöttek, s most érkeztek meg. Olyan ágyúk ezek, hogy érdemes látni őket, s felséges tekintetét is magukra fogják vonni. Hol vetődik rájuk áldott, felséges tekintete? A kösk¹⁷⁶ elé küldjük? Bármelyik helyen parancsolná látni, kegyeskedjék magas jelt [adni], hogy arra a helyre vigyék őket. Ebben az ügyben a rendelkezés nagyságos padisahomé. Boldogságos padisahom! Miután felséges tekintete az említett ágyúkra rávetődött, ne a Tophánéba¹⁷⁷ adjuk, hanem a szultáni palota kiszögellésén¹⁷⁸ állítsuk fel őket, hogy el ne vesszenek; az Úszküdarból átjáró népben és az ellenség kémeiben nincs hiány, s ha meglátják [ezeket], tisztelet ébred bennük az ellenség iránt. Miután [ez a dolog] felséges tudomására jut, a parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé.

A megboldogult Ahmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

A kösk elé küldd!

31.

1606 április—május¹⁷⁹
[Orhonlu: 133. sz.]

A megboldogult nagyvezír, Mehmed pasa telhisze

A hitvány szolga jelentése ez: Nagyságos padisahom! Ennek előtte három udvari

173 Naszuh pasa vezíri rangban az anatóliai lázadók elleni hadjárat egyik vezetője volt, tevékenységét azonban sorozatos kudarcok kísérték. Ennek ellenére a jelen irattal megkapta a perzsiai hadjárat fővezirségét, ezt azonban még elindulása előtt elvették tőle és Lala Mehmed nagyvezírré ruházták át; „Naszuh pasának ekkor a bagdadi beglerbég-séget adományozták (v. ö. *Orhonlu*: i. m., 107. o.).

174 Terminus post quem: 1606. március 16.; Lala Mehmed visszaérkezése Isztambulba. Terminus ante quem: 1606. május 22. vagy 24.; Lala Mehmed helyére Dervis pasa kinevezése nagyvezírré (*Orhonlu*: i. m., 118. o. 1. j.). A lassan szállítható ágyúk a nagyvezír után néhány héttel érkezhettek a fővárosba, így a telhisz valószínűleg április—májusban íródott.

175 Ismeretlen szó.

176 Az ún. Alaj kösküről, a szultáni palota egyik kiszögellésén épített pavilonról van szó, amit III. Murád emeltetett. 177 Topháne: összefoglaló elnevezése az ágyúöntő műhelyeknek és szertáraknak, amelyek az Aranyszarv-öbölől északra helyezkedtek el; innen kapta később a városrészt is a nevét.

178 A törökül Szarjburnu-nak nevezett fók az egykori Isztambul legészakkeletibb pontja az Aranyszarv-öböl és a Márvány-szoros találkozásánál.

179 Terminus ante quem: 1606. május 22. vagy 24.; Lala Mehmed helyére Dervis pasa kinevezése a nagyvezíri posztra. Az irat tartalmából csak arra következtethetünk, hogy valamikor 1606 tavaszán keletkezett. Minthogy azonban a hadelosztás megtörténtéről, sőt annak tapasztalatairól is beszámol, feltételezhetően a felkészülés későbbi szakaszából, április—május hónapból származik.

lovas alakulat (böyük halki) a magyarországi részekre, három udvari lovas alakulat pedig a keleti hadjáratra lett kirendelve. Mivel az anatóliai tartomány rommá és pusztasággá változott, az anatóliai hadjáratra az udvari lovas alakulatból sokan nem mentek el, s mondván: „A magyarországi hadjáratban is böyük halki és böyük agák vannak”, a legtöbbjük a magyarországi hadjáratra ment; ott kényszerrel és erőszakkal újra és újra zsoldot vett fel, amivel kétségtelenül jogtalanságot követett el a kincstárral szemben. Mivel a magyarországi részen most védelem lesz, a hat udvari lovas alakulat a keleti hadjáratra legyen kirendelve és menjen oda; mert különben, boldogságos padisahom, ezeknek az udvari lovas alakulatoknak a többsége az anatóliai tartomány elpusztulása miatt nem megy oda, hanem az említett módon a magyarországi részekre vonul, a leírt módon újra és újra zsoldot vesz fel, s bizonyos, hogy jogtalanságot követ el a kincstárral szemben. Az összes udvari lovas alakulatoknak és agáiknak a keleti részekre való kirendelése és figyelmeztetése ügyében a parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé.

Az elhunyt és megboldogult Ahmed szultán hán öfelségének nemes válasza:

Igy cselekedj!

32.

1606 május közepe¹⁸⁰
[Orhonlu: 124. sz.]

A megboldogult vezír, Mehmed pasa telhisze

A hitvány szolga előterjesztése ez: Boldogságos padisahom! Mikor [tegnap] a magas dívánban [felséged] szolgálival, a vezirekkel az előterjesztés meg lett vitatva, [felséged] e szolgája kapott parancsot a keleti szerdárságra. A parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé. Olyan szolga vagyok, aki szívvel-lélekkel azon van, hogy bármiféle parancsot is kap, tőle telhetően a felséges érdekeket hűségesen és őszintén szolgálja. Akár a keleti, akár a magyar [ügyekről], akár a nagyúri flotta fontos dolgairól [van szó], részletesen meg kell beszélni őket, [mivel most, hogy] boldogságos padisahomnak való leírásukra nem volt idő, nem lettek leírva. Ha [felséged] e szolgája a nagyúri parancs szerint a keleti részekre megy, akkor most, midőn az ily hosszú éveken keresztül Magyarországra fordított fáradozás és az elköltött kincs Isten kegyelméből meghozta gyümölcseit, s Erdély uralkodója, Bocskai király, a magyarok népének többségével nagyságos padisahomnak engedelmeskedik és -aláveti magát, a nemcse néppel pedig ügyeskedések révén a béke és a barátság alakulófélben van, komolyan félhetünk attól, hogy ha a gonosz kizilbasoknak¹⁸¹ az iszlám seregeire mért csapásai ismertté válnak és [felséged] szolgájának a janicsár agával és más kapi kuluval a keleti részekre való kinevezését és elindulását hírül veszik, s ha erre a nemcsék és frenkek megragadják az alkalmat és élnek a lehetőséggel, és elindulnak azzal a céllal, hogy a jól védett birodalomra támadjanak, abban az esetben az említett Bocskai király nem fog tudni velük szembeszállni, a ruméliai beglerbég csupán a ruméliai katonákkal nem lesz képes az ellenség kártevéseit megakadályozni, s így a budai, a boszniai és a temesvári végeket kár fogja érni. Később már igen nehéz lenne előkészületeket tenni ennek megakadályozására. [Felséged] e szolgája a nagyúri parancs értelmében lóhalálában egyedül jöttem el Belgrádból, s embereimnek, [felséged] szolgálinak lovai, tevéi, öszvérei, sátrai és más hadi felszerelése mind Belgrádban maradtak. Ha ma futárként embert küldenénk, nagy erőfeszítések árán sem tudnának 40 napon belül ideérni. Ha [felséged] nagyúri szándéka az volt, hogy a keleti szerdárság dolgát e szolgájára ruházza, már akkor magas parancsot kellett volna adnia, amikor arcdörzsölésre a fővárosba jöttünk, s abban az esetben a lehetséges előkészületeket mostanáig már megtettük volna. Így nemcsak a szolgálat szenved késedelmet, hanem az említettek szerint Magyarországot illetően is nagy félelemben vagyunk, aztán ne róják föl bűnül e szolgájának.

180 Terminus post quem: 1014. muharrem 1. (1606. május 9.); Lala Mehmed pasát Kjátib Cselebi szerint 1014. muharrem hónapban nevezték ki keleti szerdárá. Terminus ante quem: 1606. május 22/24.; Lala Mehmed halálának napja.

181 Kizilbas: jelentése vörös fej. Eredetileg annak a vörös turbánt viselő türkmén törzsszövetség tagjainak a neve, akik a Szafavida-dinasztiát megalapító I. Iszmáil-t a perzsa trónra segítették. Hamarosan így nevezték aztán magukat a perzsákat is. Emellett egy kisázsiai siita szekta is a kizilbas nevet viselte.

Amíg [felséged] e szolgájának említett hadi felszerelése Belgrádból meg nem érkezik, kénytelen-kelletlen várakozni kell. Nem lesz lehetőség arra, hogy időben a szolgálati helyünkre érkezzünk, s ebben a szent évben nem fogjuk tudni szolgálatunkat ellátni; már csak védekezésre lesz lehetőség. Aztán [felséged] e szolgájának ellenfelei megragadva az alkalmat azt fogják mondani, hogy „nem intézte az ügyeket, nem látta el a szolgálatot”, s azon lesznek, hogy boldogságos padisahunkat haragra gerjeszszék. [Felséged] e szolgája olyan szolgál, aki nagyságos padisahom inasa, a vallás és a birodalom jóakarója, s aki ereje szerint őszintén szolgál. S nincs másom boldogságos padisahomon kívül. Szükséges, hogy [felséged] e szolgája a dolgok állását valóságként megírja és boldogságos padisahommal tudassa. A bécsi király és a frenkek erős ellenségek, s [felséged] nagy ősei őfelségei—kegyelmezzen nekik a magasságos Isten — midőn harcoltak és küzdöttek, háborúztak és hadakoztak ellenük, sokat fáradoztak és [számos] nehézséget viseltek el. Egyetlen ellenséget sem szabad lenézni. A jelenlegi helyzetben, legyen az a Kelet, vagy Magyarország, vagy a nagyúri flotta, mindegyikre nézve komoly előkészületekre és igyekezetre van szükség; mert csupán az egyikkel törődve a lázadást és a kártevést nem lehet elhárítani. [Ezek] a vallás és a birodalom ügyei, az előkészületek megtétele a fontos ügyek közül való. Mert különben a végén nehézségek lesznek. [Felséged] e szolgájától és többi szolgáitól szolgálatot várnak. S én nem vagyok boldogságos padisahomnak olyan szolgája, aki nemes szolgálatától húzódoznék és vonakodnék. Legyen az a Kelet, vagy Magyarország, bármelyik irányba is [szól]na magas parancsa, magasztos igyekezete és jó imái áldásával, amennyire tőlem telik, szolgáljni fogok. Ebben az ügyben bármelyik irányba szólna nagyúri parancsa, a magas jel megadása ügyében a parancs nagyságos padisahomé.

A megboldogult Ahmed szultán hán őfelségének nemes válasza:

Menj a keleti részre!

33.

1604—1606 között¹⁸²
[Orhonlu: 112. sz.]

Az elhunyt és megboldogult nagyvezír, Mehmed pasa telhisze

Boldogságos padisahom! [Felséged] szolgája, Jeremiás (Eremje) moldvai vajda a korábban esedékes elszámolással, a mostani szultáni hadjáratra követelt élelemmel és lóval, a szultáni hajóhad számára kért faggyúval, a nagyúri élelstar részére igényelt méhviasszal, a Krimbe adni szokott évi adóval, valamint azokkal a fizetésekkel, melyekkel a korábbi hadjáratok bizonyos terhei miatt kezébe adott mentesítő levelek szerint tartozott, semminemű hátralékban nem maradt. Ekkor a boldogságos udvarban tartózkodó embereit előhozhattuk, s miután sokféle igyekezettel és fáradsággal elfogadtattuk velük, hogy akár tetszik, akár nem, 20 jük akcsét fizessenek, 4 jük akcsét átadtak, 16 jük akcse pedig a szultáni konyha részére vásárolt juhok felhajtóinak utaltatott át. Mindezt egyéb ügyeikkel együtt részletesen írásba foglaltuk, és a korábban elhunyt padisah — részeltesse Allah kegyelmében — őfelségének tiszteletre méltó idejében a kezeikhez adott nemes parancssal, s a rajta levő hatt-i hü májunnal együtt [felséged] nemes kegyelvéhez beterjesztettük. Erre magas parancsa jelent meg arra nézve, hogy [felséged] szolgálójától, Jeremiás vajdától 40 ezer florit követeljünk. A parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé. Ők a padisahi parancs szerint elrendelt 40 ezer flori megadását legbelsőbb kötelességüknek tudják. A helyzet az, hogy ebben az áldott évben a keleti hadjárat élelmére 35 ezer kile lisztet — melynek értéke 35 jük akcse —, 30 ezer [kile] árpát — melynek értéke 12 jük akcse —, a magyarországi hadjáratra az ágyúkhöz és zarbuzánokhoz 50 lovat — miknek értéke 15 jük akcse —, az említett szultáni hajóhad számára faggyút, a nagyúri élelstar részére pedig 5 jük akcse értékben méhviaszt [vetettünk ki rájuk]. Az említett dolgok értéke a teherhordó állatokéval együtt 67 jük akcséra rúg, ami a rájuk írt 20 jük akcséval megtehetően összesen 87 jük akcsét tesz ki. Mindezekon kívül bizonyos anyagok és eszközök [biztosítását], melyeknek beszerzése máshonnan nem lehetséges, szintén a nevezettekre hártottuk. Amennyiben az elrendelt 40 ezer florit beszedjük tőlük, bizonyos, hogy amikor az említett élelemre, lóra és egyéb anyagra a pénz megadása szükségessé válik, a hadjáratok igények kielégítetlenek maradnak, s halasztást szenvednek. Az [itt] leírt dol-

182 Az irat Lala Mehmed pasa nagyvezírségének idején, közelebről nem meghatározható időpontban keletkezett.

gok beszerzése máshonnan nem lehetséges. A nagyúri kengyelhez jelentettük, hogy [felséged] szolgái, a szultánátus vezetői számára helyesnek látszott, hogy az említett módon legyen, [azaz a 40 ezer florit ne hajtjuk be tőlük]. A vallás és a birodalom számára szintén ez a megfelelő. A parancs és a rendelkezés boldogságos padisahomé.

Az elhunyt és megboldogult Ahmed szultán hán őfelségének nemes válasza:
40 ezer florit akarok!

34.

1606 július¹⁸³
[Orhonlu: 153. sz.]

A megboldogult nagyvezír, Dervis pasa¹⁸⁴ telhisze

A jelenlegi magyar király, Bocskai István levelének fordítása:

A világ menedékéül szolgáló boldogságos padisah részéről számos jótétemény nyilvánult meg [irányunkban], de mi nem voltunk képesek azoknak megfelelően szolgálni; kérjük, az irántunk való jótéteményekről ne feledkezzék meg; s ha úgy méltóztatna megítélni, hogy valami lényeges dolog nem valósult meg, az azért szenvedett halasztást, mert közben fölöttébb fontos dolgok merültek fel. Ha a hatalmas Isten is úgy akarja, a vége jóra fordul. Az említett meggyőződés alapján a boldogságos padisah őfelségével való tanácskozás után meg kell lennie amaz ügy eredményének, amiben hittünk. A végekre mind ez ideig nem jött olyan éleselméjű, használható és kiváló ügyintéző, az egyezményeket [oly] szívósan betartó személy, mint a szerdár, Mehmed pasa nagyvezír. Röviden: a szavak eredménye javulás lett. S mivel megparancsoltatott, hogy „akár békét kötöttél, akár nem, bárhogya is lenne, egy követtel hírt kell küldened”, egy komoly követet jelöltünk ki és küldtünk el.¹⁸⁵ Amikor megérkezik, minden dolgot tudatni fog — a részletesen tudára adott híreket (sic!). A most küldött követem hamarosan megérkezik — adjon hírt, s jelentse, hogy hűen kitartunk az egyezségben, [tehát hogy] az irántam való jótéteményt és kegyet a szívemben őrzöm. Mostantól fogva semmi lehetősége nincs annak, hogy életem hátralevő részében valaha is megfélemlézzem róla. Egy-két nappal ezelőtt jött [felséged] szolgája, Uzun őrnök¹⁸⁶ Kassára, hogy a boldogságos padisahunk által elfogadott ahdnámékat [átadja], a [felséged] ezen szolgájának küldött kardot [felővezze], a kaftánt és a dizruhát feladja; s ezenkívül fölöttébb nagy tiszteletet mutatott [felséged] e szolgája iránt. Azon jótétemény ellenében mi is szívből fogunk különféleképpen szolgálni. Remélhető, hogy boldogságos padisahunk teljesen megbízik [benünk], s ezután is könnyű lesz a szíve. A nemcse kezéből a Tokaj nevű nagy várat a dicséretre méltó és hatalmas Isten a kezünkbe adta.¹⁸⁷ Abba a várba tavaly Basta György különböző helyekről bőséges katonai és anyagi segítséget juttatott el, [de] most a hatalmas Isten őfensége nagyságos padisahunk szerencsét hozó közbenjárására azt a várat a mi kezünkbe adta, hasznavehető vitézeinkkel oda bevonultunk, s reméljük, hogy ezután is számos dicséretes tettet sikerül véghezvinni.

183 Terminus post quem: 1606. június 19.; Bocskai István Illésházyhoz írt levelének kelte, amelyben beszámol a török követ látogatásáról (v. ö. *Szilágyi S.*: i. m., TT. 1878. 290—91. o.); itteni levele feltehetően még júliusban eljutott Isztambulba.

184 Dervis pasát egy adat szerint 1606. május 22-én, egy másik szerint viszont május 24-én nevezték ki nagyvezírré; v. ö. *Orhonlu*: i. m., 118. o. 1. j.

185 Bocskai 1606. április 29-i levele szerint ez a követ Kőrössy István volt, „kit ez esztendőre kapitihajánknak küldöttünk”; v. ö. *Szilágyi S.*: i. m., TT. 1878. 82. o.

186 Uzun Mehmed műteferrika, aki már januárban is járt Bocskainál; v. ö. 28. sz. irat ill. *Szilágyi S.*: i. m., 290—91. o.

187 Tokaj várat a német őrség 1606. március 22-én adta fel Bocskainak; v. ö. *Szabó Károly*: Bocskai István politikai levelezése. Történelmi Tár, 1882. 26. o.